SOVETLARNING O'ZBEKISTONDA AYOLLARNING SAVODLI QILISH BORASIDA AMALGA OSHIRILGAN TADBIRLARI VA UNING NATIJALARI

Nizomiy nomidagi O'zMPU
ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi(tarix)
2 bosqich magistranti
Tuxmakova Dinara

Anotatsiya: Mazkur maqolada sovet hokimiyati davrida O'zbekistonda ayollar savodxonligini oshirish borasida amalga oshirilgan siyosat va amaliy tadbirlar ilmiy tahlil qilinadi. Xususan, 1920–1930-yillarda xotin-qizlarni ommaviy ravishda savodli qilishga qaratilgan kampaniyalar, "Likbez" (savodsizlikni tugatish) dasturi, ayollar klublari, qizlar maktablari hamda maxsus kurslarning tashkil etilishi yoritib beriladi. Shuningdek, sovet mafkurasi asosida ayollarni ijtimoiy hayotga faol jalb etish, ularning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish va iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar tahlil etilad

Kalit so'zlar: xotin-qizlar siyosati, sovet davri, gender tengligi, ayollar savodxonligi, ijtimoiy faollik, kommunistik mafkura, ayollar mehnati, teng huquqlilik, ta'lim tizimi, modernizatsiya, ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, ayollar bandligi, an'anaviy qadriyatlar, ideologik ta'sir, Markaziy Osiyo, O'zbekiston tarixi, ayollar huquqlari, ishlab chiqarish jarayoni, madaniy-ma'rifiy ishlar, sovet modernizatsiyasi.

Sovet davrida xotin-qizlarga munosabat masalasining hal etilishi zamonaviy jamiyat uchun ham muhim ahamiyat kasb etib, uning dolzarbligi ikki asosiy jihat orqali belgilanadi. Birinchidan, sovet siyosati kommunistik mafkura manfaatlariga asoslangan bo'lsa-da, ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, ularni jamiyatning turli sohalarida faol ishtirok etishini ta'minlashga qaratilgan edi. Bu esa

o‘z navbatida gender tengligi konsepsiyasining shakllanishi hamda ayollarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish uchun muhim tarixiy asos yaratdi.

Xotin-qizlar kommunistik mafkuraning faol ta’siri natijasida ijtimoiy ishlab chiqarishga keng jalb etilib, ularning ijtimoiy faolligi sezilarli darajada oshdi. Natijada ular jamiyat rivojida o‘z o‘rinlari va ahamiyati mavjudligini anglay boshladilar. Ikkinchidan, sovet davrida erishilgan yutuqlar, jumladan, ayollarning teng huquqliligi qonuniy jihatdan mustahkamlab qo‘yilgan bo‘lsa-da, amaliyotda bu jarayon murakkab va ziddiyatli kechdi. Ayollarning ijtimoiy faolligining ortishi ularning milliy va an’anaviy turmush tarzidan ma’lum darajada begonalashuviga olib keldi. Mustabid tuzum manfaatlari ko‘pincha mahalliy xotin-qizlarning real ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlarini hisobga olmadi, natijada ular og‘ir jismoniy mehnat talab etadigan ishlab chiqarish sohalariga keng jalb etildi.

Xalq xo‘jaligida ayollar ulushi qariyb 50 foizni tashkil etgan bo‘lsa-da, erkaklar bilan tenglikni ta’minlash siyosati amalda ularning og‘ir mehnat sharoitlarida ishlashiga olib keldi. Shu bilan birga, ayollar mehnatiga to‘lanadigan haq erkaklarnikiga nisbatan 25–30 foiz kam bo‘lib, bu holat mehnatni muhofaza qilishga oid norma va qonunlarga zid edi[1].

Xotin-qizlar ta’lim olishda rasmiy jihatdan erkaklar bilan teng huquqqa ega bo‘lgan bo‘lsalar-da, amalda ulardan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash masalasiga yetarli darajada e’tibor berilmadi. Xususan, oliy va o‘rta maxsus ta’lim tizimida mahalliy xotin-qizlardan kadrlar tayyorlash sust kechdi. Bundan tashqari, ayollarning rahbarlik qobiliyatlariga nisbatan ishonchsizlik ularning o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishiga jiddiy to‘sqinlik qildi.

Xotin-qizlarni ijtimoiy ishlab chiqarishga jalb etishda miqdoriy ko‘rsatkichlarga ortiqcha urg‘u berilishi muayyan salbiy ijtimoiy oqibatlarni ham keltirib chiqardi

[1] O‘zbekiston SSR tarixi: 1917–1985 yillar. – Toshkent: Fan, 1986. – B. 214–216.

Dastlabki yillarda mustabid tuzumning mas'ul vakillari ayollar mehnatidan foydalanish masalasiga nisbatan ehtiyotkorona yondashdilar. Ayollarni ijtimoiy muhofaza qilish maqsadida ularni ishlab chiqarishning zararli va murakkab tarmoqlariga jalb etish taqiqlangan edi. Biroq 1920-yillarning oxiriga kelib bu yondashuv tubdan o'zgardi va ayollarni erkaklar bilan barcha sohalarda "tenglashtirish" siyosati ustuvor ahamiyat kasb eta boshladi.

Natijada xotin-qizlar jamoat hayoti hamda ijtimoiy-iqtisodiy sohalardagi faoliyatga tobora kengroq jalb etildi. Bu jarayon, avvalo, sovet hukumatining moddiy-iqtisodiy bazasini mustahkamlash zaruriyati hamda ishlab chiqarishda ayollar mehnatiga bo'lgan ehtiyojning ortishi bilan izohlanadi. Shu maqsadda 1925-yil 15-fevralda SSSR Markaziy Ijroiya Qo'mitasining "Sovet Sharqi mehnatkash xotin-qizlarining huquqlari va ularni oilaviy-maishiy hamda iqtisodiy sohalardagi tazyiqlarning barcha ko'rinishlariga qarshi kurash to'g'risida"gi murojaatnomasi e'lon qilindi[2]

Yangi ijtimoiy rol va ta'lim bosqichi (1920–1930-yillar) — ushbu davrda ayollarni ishlab chiqarish jarayoniga keng jalb etish hamda ularning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan siyosat izchil amalga oshirila boshlandi. Sovet hukumatining muhim tashabbuslaridan biri xotin-qizlarning savodxonligini oshirish va ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat bo'ldi.

Ayniqsa, ayollarni arzon va asosiy ishchi kuchiga aylantirish maqsadida ularni maktablar hamda savodsizlikni tugatish kurslariga jalb etish rag'batlantirildi. Shu bilan birga, an'anaviy paranjidan voz kechishga qaratilgan targ'ibot va tashkiliy tadbirlar amalga oshirildi. Natijada ayollarga jamiyatda yangi ijtimoiy rollar yuklandi.

Biroq bu jarayon ko'proq ularni haqiqiy ma'noda "ozod qilish"dan ko'ra, sovet davlatiga sodiq, kommunistik mafkura g'oyalarini qo'llab-quvvatlovchi fuqarolar

[2] "Известия" gazetasi. 1925, 15.02// https://www.ya.ru/archive/catalog/2ba605ac-e924-481e-8f02-016d57de429d

sifatida shakllantirishga yo‘naltirilgan edi. Mazkur siyosat natijasida an’anaviy oilaviy va gender munosabatlarga sovet ideologiyasining sezilarli ta’siri kuzatildi.

Shuningdek, qishloq hududlarida qizlarning ta’lim olish imkoniyatlari kengaytirilib, ayollar uchun yangi ish o‘rinlari yaratila boshlandi. Bu davrda ayollarning arzon ishchi kuchi sifatidagi rolidan kelib chiqib, oilaviy, ijtimoiy huquqlari qonun bilan mustahkamlandi. Markaziy Osiyoda ayollar uchun ta’lim tizimi rivojlantirildi: maktablar va universitetlar ochildi, savodsizlikka qarshi kurash olib borildi. Natijada 1927 yilda oliy ta’limda ayollar ulushi 28% bo‘lsa, 1970 yilda 49% ga ko‘tarilgan.[3] Shuningdek, xotin-qizlarga nisbatan siyosatdagi keskin burilish 1925-yil fevral oyida bo‘lib o‘tgan O‘zbekiston Kompartiyasining I s’yezdi tomonidan qabul qilingan “Xotin-qizlar o‘rtasida ishlash to‘g‘risida”gi rezolyusiya bilan bog‘liqdir. Mazkur s’yezdda ishtirok etgan 389 nafar delegatdan 25 nafari ayollar bo‘lib, ularning 8 nafari o‘zbek ayollari edi [4] Rezolyusiyada xotin-qizlar o‘rtasida olib boriladigan ishlar ustidan partiyaviy rahbarlikni kuchaytirishning aniq yo‘nalishlari belgilab berildi. Jumladan, ayollarni partiya, sovet, kasaba uyushmalari hamda kooperativ tizimlarga keng jalb etish, ularning ishlab chiqarish jarayonidagi ishtirokini oshirish, vakillar yig‘ilishlarida faolligini ta’minlash, shuningdek, mahalliy millat xotin-qizlari o‘rtasida madaniy-ma’rifiy ishlarni rivojlantirish zarurligi ta’kidlandi. Ayniqsa, xotin-qizlar bo‘limlari faoliyatida mahalliy millat vakillarining ulushini ko‘paytirish muhim vazifa sifatida ilgari surildi.

Shunday qilib, sovet davrida ayollar masalasini hal etishga qaratilgan siyosat bir vaqtning o‘zida ham modernizatsion, ham nazoratga asoslangan xususiyatga ega bo‘ldi. Bu tajriba, bir tomondan, ayollarning jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy mavqeini sezilarli darajada yaxshilagan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, gender tenglikning to‘liq ta’minlanishiga to‘sqinlik qilgan omillarni ham yuzaga chiqardi.

---

[3] Любимова С. В первые годы. – Москва, 1958. – Б.59.
[4] Jen Pickard. Women in the Soviet Union: Fight Oppression | Women's Emancipation// https://communistusa.org/women-in-the-soviet-union/

Natijada, sovet davri tajribasi zamonaviy gender siyosatini shakllantirishda muhim ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi. U ayollar huquqlarini kengaytirish, ularning jamiyatdagi to‘laqonli integratsiyasini ta’minlash hamda teng huquqlilikni qaror toptirish jarayonlarida tarixiy tajribani chuqur o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati:

1. Jen Pickard. Women in the Soviet Union: Fight Oppression | Women's Emancipation// https://communistusa.org/women-in-the-soviet-union

2.O‘zbekiston SSR tarixi: 1917–1985 yillar. – Toshkent: Fan, 1986. – B. 432

3. “Известия” gazetasi. 1925, 15.02// https://www.ya.ru/archive/catalog/2ba605ac-e924-481e-8f02-016d57de429d

4. Любимова С. В первые годы. – Москва, 1958. – Б.59.